

ARTYKUŁY

Agnieszka Fabiańska
Warszawa

Średniowieczne rękopisy *Historia scholastica* Piotra Comestora w zbiorach polskich

Historia scholastica Piotra Comestora, jak wykazały badania Agnety Sylwan¹, była jednym z najpopularniejszych tekstów przepisywanych w średniowieczu. Powszechnie znana legenda głosiła, że Piotr Lombard, Piotr Comestor i Gracjan byli braćmi, którzy stworzyli najbardziej znane i znaczące księgi kładące podwaliny pod naukę i będące podstawowymi podręcznikami teologii, historii biblijnej i prawa².

¹ Zob. *Petri Comestoris „Scolastica historia”. Liber Genesis*, ed. A. Sylwan, Brepols Publishers, Turnhout, 2005 (*Corpus Christianorum. Continuatio medievalis*, CXCI), s. XXXI–XXXIII. A. Sylwan podaje zestawienie 799 rękopisów spisanych od XII do początku XVI w. (najpóźniejszy z nich przepisano w 1508 r.). Jej kwerenda objęła rękopisy powstałe w następujących krajach: Francja, Niemcy, Anglia, Włochy, Hiszpania, Portugalia, Irlandia. Nie odnotowała jednak wszystkich rękopisów – co okaże się w dalszej części tego artykułu – gdyż nie uwzględniła ani rękopisów powstałych we Francji i Włoszech, które obecnie znajdują się w zbiorach polskich, ani tych w Polsce przepisanych. Pobieżne przejrzanie katalogów prowadzi do wniosku, że np. w Czechach czy na Węgrzech także jest wiele odpisów nieuwzględnionych w wyliczeniach przez edytorke.

² Na temat legendy zob. J. de Ghellinck, *Le mouvement théologique du XIIe siècle*, Bruges 1948 (Museum Lessianum. Section historique 10), s. 213–214, 285. Więcej o powstawaniu *Historii scholastycznej* zob. Mark J. Clark, *The Making of the „Historia scholastica” 1150–1200*, Toronto 2015 (Studies and Texts, 198, Mediaeval Law and Theology 7), natomiast o *Sentencjach* Piotra Lombarda zob. Marcia Colish, *Peter Lombard*, t. 1–2 (Brill’s Studies in Intellectual History 41), Leiden 1994, i P. W. Rosemann, *Peter Lombard*, Oxford 2004 (Great Medieval Thinkers). O *Dekrecie* Gracjana zob. A. Winroth, *The Making of Gratians „Decretum”*, Cambridge 2000 (Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, Fourth Series 49).

Autorem tak poczytnego dzieła był Piotr dziś powszechnie znany jako Comestor³ lub Manducator⁴. Czasami, od łacińskiej nazwy rodzinnego Troyes, nazywany także Trecensis. Urodził się ok. 1100 r. albo w samym Troyes, albo w jego okolicach. Istnieje też teoria wywodząca go z Tours, ale moim zdaniem jest ona znaczenie słabiej udokumentowana⁵. Edukację rozpoczął w szkole klasztornej św. Lupusa pod kierunkiem Jana z Tours, który z kolei był uczniem Anzelma z Laon⁶. W 1147 r. został kanonikiem kościoła św. Lupusa w Troyes i uzyskał od papieża Eugeniusza III dożywotni honorowy tytuł dziekana Troyes⁷. W 1148 r. został proboszczem w Aubroiselle⁸. Niedługo pełnił tę funkcję, gdyż około 1150 r. podążył do Paryża, by zostać uczniem Piotra Lombarda⁹. Po kilku latach sam już był wyróżniającym się mistrzem, co poświadcza Otto de Sancto Blasio, informując pod rokiem 1158, że w Paryżu jest dwóch szczególnie popularnych mistrzów teologii: Piotr Lombard i Piotr Comestor¹⁰. W latach 1164–1168 Comestor dzierżył jedną z katedr teologii¹¹, a w latach

³ Forma nazwiska Comestor poświadczona jest w wielu rękopisach z jego dziełami oraz przez samego Piotra w skomponowanym przez niego epitafium z grą słów, które kazał umieścić na swym grobie: *Petrus eram quem petra tegit dictusque Comestor. Nunc comedor...*

⁴ W odniesieniu do jego ojca poświadczona jest starofrancuska forma nazwiska: Mangir w spisie wasali hrabiego Henryka I Szczodrego z 1272 zob. S. R. Daly, *Peter Comestor: Master of Histories*, „Speculum”, 32:1957, s. 63. Ta sama forma nazwiska w odniesieniu do Piotra po raz pierwszy odnotowana jest w rękopisie z XIII w. powstałym na terenie Niemiec, a obecnie znajdującym się w zbiorach biblioteki w Admont (Stiftsbibliothek 505, k. 1: *Liber hystoriarum divine pagine a Petro Mangir editus*).

⁵ Hipoteza ta opera się na przypuszczeniu, że Piotr Comestor jest w istocie autorem wielu kwestii tradycyjnie przypisywanych Odonowi z Soissons. Opierając się na informacjach w nich zawartych oraz pewnych słowach samego Piotra, można przypuszczać, że ich autor pochodził z Tours. Również to, że Piotr był uczniem Jana z Tours, poniekąd wzmacnia tę teorię. Zob. C. Angotti, *Sur les traces de la „lectio” des „Sentences” de Pierre le Mangeur*, [w:] *Pierre le Mangeur ou Pierre de Troyes maître du XII siècle*, G. Dahan (ed.), Turnhout 2013, s. 156.

⁶ Zob. B. Smalley, *Gospels in the Paris Schools c. 1100–c. 1280*, Oxford 1985, s. 4.

⁷ Zob. J.H. Morey, *Peter Comestor, Biblical Paraphrase, and the Medieval Popular Bible*, „Speculum” 68:1993, s. 10; S. R. Daly, *Peter Comestor...* (cytuje dwa dokumenty, w których Piotr jest określony jako dziekan w latach 1145 i 1152).

⁸ Por. *Gallia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa*, t. XII, *Ecclesia Trecensis*, Lutetiae Parisiorum, Coignard 1770, s. 500.

⁹ Zob. I.C. Brady, *Peter Manducator and the Oral Readings of Peter Lombard*, „Antonianum” 41:1966, s. 454–490.

¹⁰ *Otonis Frisingensis Chronicon, Continuatio Sanblasiana*, MGH, SS 20, s. 308. Kronika napisana ok. 1277 r. przez Ottona de Sancto Blasio. Pod r. 1158 napisał: „His diebus Petrus Lombardus et Petrus Manducator apud Parisius magistri insignes claruerunt, multaque ecclesie profutura conscripserunt”.

¹¹ Alberyk z Trois Fontaines w swojej *Kronice (Chronica Albrici monachi Trium Fontium monacho Novi Monasterii Hoiensis interpolata*, MGH, SS 23, s. 853) zanotował pod r. 1169: „Parisius post Magistrum Manducatorem magister Petrus Pictauinus cathedram tenuit theologicam. Qui Manducator cum esse Trecensis decanus, Scolasticam hystoriam edidit ad Senonensem archiepiscopum Guilelmum”.

1168–1178 był kanclerzem szkoły katedralnej Notre Dame (*cancellarius Parisiensis*)¹². Około roku 1170 Piotr Comestor ukończył swoje największe dzieło, zatytułowane *Historia scholastica*¹³, a dedykowane arcybiskupowi Sens Wilhelmowi o Białych Dłoniach¹⁴. Dzieło oparte jest na jego wykładach i już w swoim zamyśle skomponowane jako podręcznik teologii¹⁵. Przyniosło ono autorowi zaszczytne miano *magister historiarum*.

Liczba i różnorodność źródeł *Historii szkolnej* dowodzi, że Comestor pracował w bogatej bibliotece – był nią księgozbiór opactwa św. Wiktora¹⁶. Dedykacja dla arcybiskupa Wilhelma może wynikać z faktu, że z polecenia papieża duchowny ten wizytował klasztor¹⁷ na przełomie 1171 i 1172 r. Comestor miał więc okazję do zaprezentowania mu swego dzieła osobiście. Od 1173 r. Piotr Comestor, pierwszy wśród mistrzów paryskich, był już znany w całej Francji¹⁸. W marcu 1179 r. prawdopodobnie uczestniczył w trzecim soborze laterańskim¹⁹. Po powrocie z soboru zrezygnował z oficjalnych obowiązków i usunął się do opactwa św. Wiktora, w którym zmarł 12 października 1179 r. i tam został pochowany.

¹² W dwu zachowanych dokumentach: z 1168 i 1178 r. Comestor występuje jako kanclerz Notre Dame, por. B. Guérard, *Cartulaire de l'église Notre Dame de Paris*, Paris 1850, II, s. 503–504 i III, s. 438–439.

¹³ D. Luscombe, *Peter Comestor*, [w:] *The Bible in the Medieval World. Essays in Memory of Beryl Smalley*, ed. K. Walsh et D. Wood, Oxford 1985, s. 110.

¹⁴ Wilhelm o Białych Dłoniach (Guillaume aux Blanchés-Mains, 1135–1202), najmłodszy syn Tybalda II, hrabiego Szampanii, w 1169 r. został arcybiskupem Sens, w 1176 arcybiskupem Reims, w 1179 kardynałem prezbiterem Świętej Sabiny (mianowany przez papieża Aleksandra III), od 1191(?) protoprezbiter Świętego Kolegium – zob. *The Cardinals of the Holy Roman Church – Biographical Dictionary* <http://www2.fiu.edu/~mirandas/bios1179.htm#Champagne> [28 III 2015].

¹⁵ Por. D. Luscombe, *The place of Peter Comestor in the history of medieval theology*, [w:] *Pierre le Mangeur ...*, s. 38.

¹⁶ Wśród wykorzystanych przez Comestora autorów znajdują się autorzy dzieł o historii Kościoła, teologowie i komentatorzy Pisma świętego, m.in.: Józef Flawiusz, św. Ambroży, św. Augustyn, Beda Czcigodny, Kasjodor, Donat, Euzebiusz, Fulgencjusz, św. Grzegorz Wielki, św. Hieronim, św. Izydor, Hraban Maur, św. Bernard z Clairvaux, Gracjan, Hugo ze Świętego Wiktora, Piotr Abelard, Piotr Lombard, Ryszard ze Świętego Wiktora, autorzy dzieł starożytnych: Cyceon, Horacy, Owidiusz, Pliniusz, Boecjusz oraz wielu innych autorów i dzieł anonimowych.

¹⁷ Por. listy papieża Aleksandra III: PL 200 ep. 853 (kol. 771–772 – do abp. Wilhelma) i ep. 854 (kol. 772–773 – do kanoników św. Wiktora w Paryżu).

¹⁸ Zob. notkę Roberta z Auxerre w *Chronicon* pod r. 1173 (*Roberti canonici s. Mariani Autissiodorensis Chronicon*, MGH, SS 26, s. 240–): „Petrus Comestor celebris habetur in Francia, magistrorum Parisiensium primas, vir facundissimus et in scripturis divinis excellenter instructus, qui utriusque testamenti historias uno compingens volumine opus edidit satis utile, satis gratum, ex diversis historiis compilatum”.

¹⁹ Por. *La troisième concile de Latran (1179) et sa place dans l'histoire*, ed. J. Longère, Paris 1982, s. 77.

Jego grób, mieszczący się z prawej strony ołtarza, ozdobiła skomponowana przez niego inskrypcja²⁰.

Wedle badań Agnety Sylwan²¹ dwie główne gałęzie tradycji rękopiśmiennej wiążą się z dwoma miastami, z którymi związał swe życie Comestor: Troyes i Paryżem. Najstarszy znany obecnie odpis pierwszej gałęzi trafił do Corbie (albo tam powstał; obecnie znajduje się w zbiorach Bibliothèque nationale de France w Paryżu, sygn. lat 16943 przepisany w roku 1183), a najstarszy odpis drugiej z wymienionych gałęzi trafił do Mondsee (obecnie w Wiedniu w Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 363, lata powstania 1180–1183). Niewiele później, ale jeszcze w XII w., tekst rozpowszechnił się w północnej Francji, Niemczech, Włoszech i Anglii, prawdopodobnie za pośrednictwem opactwa Saint Albans, które wówczas blisko współpracowało z podparyskim opactwem Świętego Wiktora. W ciągu 20 lat od powstania oryginału krążyło około 25 rękopisów, które stanowią początek tradycji rękopiśmiennej tego tekstu. Dzieło Comestora szybko podbijało Europę jako podręcznik używany na Sorbonie, w Oksfordzie i Cambridge. W pierwszej połowie XIII w. w Paryżu przepisano około 60 egzemplarzy – kopistami byli zarówno mnisi, jak i mistrzowie uniwersytetu. Na początku XIII w. zdobył popularność tytuł *Historia Scholastica theologicae disciplinae*, który potwierdza używanie tego dzieła jako podręcznika na wydziałach teologii w tym czasie.

Także w XII w. powstał zwyczaj przepisywania wraz z *Historią szkolną* dwu uzupełniających ją tekstów: *Historia Actuum Apostolorum* Piotra z Poitiers²² i *Liber exceptionum*²³ Ryszarda ze Świętego Wiktora. Na przełomie XII i XIII w. zaczęto również umieszczać w rękopisach napis nagrobny Comestora. Rękopisy z XIII w. zawierają też inny tekst pomocny przy poznawaniu Biblii – *Compendium Historiae in genealogia Christi*²⁴, zawierający m.in. drzewo genealogiczne Chrystusa. Jego autorem był Piotr z Poitiers – uczeń Comestora i jego następcą na urzędzie kanclerza szkoły Notre Dame.

²⁰ Część rękopisów zawierających tekst *Historia scholastica* zawiera również ów czterowiersz:

Petrus eram quem petra tegit, dictusque Comestor.
Nunc comedor. Vivuus docui, nec cesso docere
Mortuus, ut dicat qui me videt incineratum:
Quod sumus, iste fuit, erimus quandoque quod hic est.

²¹ *Petri Comestoris „Scholastica historia”. Liber Genesis*, ed. A. Sylwan, Turnhout, 2005 (*Corpus Christianorum. Continuatio medievalis*, CXCI), s. XXXII–XXXIV.

²² Zob. F. Stegmüller, *Repertorium Biblicum Medii Aevi*, t. 4, Madrid 1954, nr 6785 (dalej cyt. jako F. Stegmüller, *Repertorium...*).

²³ Richard de Saint-Victor, *Liber Exceptionum*, ed. J. Chatillon, Paris 1958.

²⁴ Zob. F. Stegmüller, *Repertorium...*, nr 6778.

Pół wieku po powstaniu *Historia scholastica* została po raz pierwszy przetłumaczona. Około roku 1248 na zamówienie landgraфа Turyngii Henryka Raspe przełożono ją na język średnio-dolno-niemiecki. Translacje na inne języki powstały w następnych latach: ok. r. 1271 na flamandzki (pod tytułem *Rijmbijbel* przetłumaczył ją Jacob van Maerlant), ok. 1291 r. na starofrancuski pod tytułem *Bible historique* przełożył Guiart des Moulins. W XIV wieku powstały tłumaczenia na portugalski i czeski²⁵.

Wielka szczegółowość *Historii* nie zawsze była zaletą – już w XIII wieku zaczęły powstawać wypisy i skróty tego obszernego dzieła. Największą popularność w Polsce (około jednej trzeciej wszystkich przekazów) zdobył wyciąg pod tytułem *Biblia curtata* (inne tytuły: *Historia scholastica in epitomen coacta*, *Vetus Testamentum accuratum*, *Historia Veteris et Novi Testamenti*). Czy jest to jeden tekst, czy kilka wyciągów o tym samym incipicie, rozstrzygną bardziej szczegółowe badania²⁶.

Na terenie Polski w średniowieczu funkcjonowało wiele odpisów omawianego tekstu. Przeważająca większość z nich była przechowywana w bibliotekach instytucji kościelnych. Jedynie trzy egzemplarze należały do zbiorów profesorów krakowskich i, jak można się domyślać, były wykorzystywane do nauczania na uniwersytecie krakowskim: BJ 435 – przekazany Bibliotece Jagiellońskiej przez Pawła z Kłobucka²⁷, który od 1448 r. wykładał na Wydziale Teologicznym; BJ 438 – z biblioteki Tomasa Strzępińskiego²⁸, wykładającego teologię od 1440 r., i BJ 2392, który należał do teologa Arnulfa z Mirzyńca²⁹. Ciekawą drogę przebył rękopis BJ 438 – powstał w XIV w. na Śląsku, należał do Ludwika I, księcia brzesko-legnickiego³⁰. Następnie był własnością Andrzeja z Nysy, a w końcu trafił, jak już wyżej zaznaczono, do biblioteki profesora krakowskiego Tomasza Strzępińskiego. Najstarsze odpisy, z przełomu XII i XIII w., trafiły do Polski z Francji (sygn. BJ 434 i 436). Ale Francja to nie jedyne źródło rękopisów *Historia scholastica*. Trafiły do Polski również egzemplarze z Włoch (Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. 130; Poznań, Archiwum Archidiecezjalne, Ms 50) i Czech (BJ, rps 297, BUWr, rps I F 593). Za-

²⁵ O tłumaczeniach zob. J. H. Morey, *Biblical Paraphrase, and the Medieval Popular Bible*, „Speculum”, 68:1993, nr 1, s. 8–9; o tłum. starofrancuskim – G. Lobrichon, *Le Mangeur au festin. L'Historia scholastica aux mains de ses lecteurs*, [w:] *Pierre le Mangeur...*, s. 297–302.

²⁶ Autorka niniejszego opracowania jest w trakcie pracy nad tymi wyciągami. Planuje też publikację na ten temat.

²⁷ Zob. PSB, t. 25, s. 384.

²⁸ Zob. PSB, t. 45, s. 80–84.

²⁹ Zob. T. Michałowska, *Literatura polskiego średniowiecza*, Warszawa 2011, s. 51–52.

³⁰ Zob. PSB t. 18, s. 98–101.

importowane egzemplarze stawały się wzorcami dla powstających rodzimych kopii.

Poniżej zamieszczono opisy rękopisów *Historii szkolnej*, o których wiadomo, że w średniowieczu funkcjonowały na ziemiach polskich³¹.

1. Gdańsk, PAN Mar. F. 3 [MSPL 00097]

Łac. XIV w., perg., 48 × 33 cm, 259 k.

1. k. 1r-242v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog, fragm.] [R]everendo patri et domino suo Gvillermo dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis vitam bonam et exitum beatum. Causa suscepti laboris fuit instans peticio sociorum...><...Quia vero dicum est tenebre erant quidam|| [Prolog, k. 2r] Prologus. Reverendo patri et domino suo Gvillermo dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis vitam bonam et exitum beatum. Causa suscepti laboris fuit instans peticio sociorum...><... ut huic operi deo volente et correctio vestra splendorem et auctoritatem prebeat prohennitatem per omnia benedictus deus amen. [Wstęp] Incipit scolastice hystorie prefacio. Imperatorie maiestatis est in palacio tres habere mansiones...><...A fundamento loquendi sumamus principium immo ab ipsius fundamento principio eo iuvante qui omnium princeps est et principium. [Tekst] Incipit scolastica hystoria. De creacione empirei celi et quattuor elementorum. Genesis. In principio erat verbum et verbum erat principium...><...gladio enim perimebantur nobiles in loco magis honorabili scilicet in cathacumbis. Explicit liber diversarum hystoriarum a magistro Manducatore Petro compositus.

2. k. 242v-259v – Augustinus: De consensu evangelistarum libri IV

Incipiunt concordancie ewangelistarum. Inter omnes divinas auctoritates, que sanctis litteris continentur, evangelium merito excellit. Quia enim lex et prophete futurum prenunciaverunt, hoc redditum atque completum in evangelio demonstratur...><...Qui Christum longe ceteris alcius commendat, apud eum ipse discipulis pedes lavat.

PL 34, 1041.

3. k. 259v – Versus:

*Quos anguis dirus tristi mulcedine pauit
Hos sanguis mirus Cristi dulcedine lauit.*

³¹ Opisy zostały uporządkowane według kolejności alfabetycznej miejsc przechowywania i kolejności sygnatur. Użyte zostały następujące znaki: * – tekst na kartach ochronnych; || – tekst urwany; <> – tekst uzupełniony; [] – uwagi dodane przez katalogującego. Numery MSPL odsyłają do odpowiednich opisów w portalu internetowym Manuscripta.pl <<http://manuscripta.pl>>.

Explicit scolastica hystoria

Pro w e n i e n c j a : Francja.

Bibliografia: *Katalog der Danziger Stadtbibliothek, von Otto Günther*, t. V: *Die Handschriften der Kirchenbibliothek von St. Marien in Danzig*, Danzig 1903, s. 70–71; J. Domaśłowski, A. Karłowska-Kamzowa, A. S. Labuda, *Malarstwo gotyckie na Pomorzu Wschodnim*, Warszawa – Poznań 1990, s. 184; S. Wielgus, *Obca literatura biblijna w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1990, s. 105 (dalej cyt. jako: S. Wielgus, *Obca literatura ...*).

2. Kórnik, PAN 130 [MSPL 00098]

Łac. XIII/XIV w., perg., 24 × 18,5 cm, 69 k.

1. k. 1r-57v – Martinus Polonus: *Chronica summorum pontificum imperatorumque*

Incipit cronica fratris Martini penitenciarrii domini pape de pontificibus et imperatoribus et actis eorum. Quoniam scire tempora...><... in Syciliam veniens est defunctus. Explicit cronica fratris Martini ordinis fratrum predicatorum de imperatoribus et factis eorum.

2. k. 58r-61v – Uzupełnienie do kroniki Marcina Polaka

Nicolaus IIII natione romanus...><...quingagesimum instituit de cetero Iubileum.

3. k. 62r-69v – Petrus Comestor: *Historia scholastica* (fragm.)

Genesis, De expositione somniorum Pincernae, et Pistoris–Exodus, De subdivisione magnatum ad consilium Jethro||pistorem vero suspendit. Oblitusque est pincerna interpretis sui...><... sed certum numerum posuit||

Pro w e n i e n c j a : Włochy?

Bibliografia: *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej*, oprac. J. Zathay, Wrocław 1963, s. 322–325; J. Soszyński, *Kronika Marcina Polaka i jej średniowieczna tradycja rękopiśmienna w Polsce*, Warszawa 1995 (Studia Copernicana, 34), s. 78–80.

3. Kraków, Archiwum PP oo. Dominikanów R XV 30³² [MSPL 00060]

Łac., ok. 1420 r., 31 × 21,5 cm, 622+II s.

1. s. 1–622 – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

³² Zamieszczony fragment opisu rękopisu pochodzi z będącego w druku *Katalogu łacińskich rękopisów średniowiecznych z Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie*, pod red. A. Zajchowskiej. Jego autorem jest Wojciech Świeboda. Przy tej okazji chciałam podziękować zarówno Autorowi, jak i Annie Zajchowskiej za udostępnienie opisu i zgodę na publikację.

[Rubro] *Incipit prologus in Scolasticam hystoriam*. [Prolog] – *Reverendo patri et domino suo Guilalmo [!] Dei gracia Sennonensi archiepiscopo, Petrus, servus Ihesu Christi, presbiter Trecensis, vitam bonam et exitum beatum. Causa suscepti laboris fuit instans peticio sociorum ... et auctoritas prebeat perhennitatem. Per omnia benedictus Deus. Amen. Incipit Scolastica hystoria id est prefacio*. [Wstęp] – *Imp<er>atorie maiestatis est tres habere in palacio mansiones: auditorium vel consistorium, in quo iura decernit ... eo iuvante, qui omnium princeps et principium*. [Tekst] *De creacione empyrei celi et quatuor elementorum*. – *In principio erat verbum ... [Io 1, 1] – Mundus quatuor modis dicitur: quandoque empyreum celum mundus dicitur, propter sui mundiciam...><... Gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili, scilicet in catacumbis etc. Amen.*

*2. p. I–II: Vita s. Stanislai et s. Elizabeth cum hymnibus

P r o w e n i e n c j a: w 1510 r. rękopis znajdował się w bibliotece kapituły w Raciborzu (nota na wyklejce przedniej oprawy): *Item Liber Capituli Rat<iboriens>is ex sacristia per me Petrum est receptus ad legendum anno 150Xmo [1510]*. W konwencie krakowskim od 1946 r.

B i b l i o g r a f i a: Z. Włodek, *Inventaire des manuscrits médiévaux latins, philosophiques et théologiques de la bibliotheque des peres dominicains de Cracovie*, „Mediaevalia Philosophica Polonorum” 14:1970, s. 178; S. Wielgus, *Obca literatura...*, s. 106.

4. Kraków, BJ 434 [MSPL 00099]

Łac., kon. XII–XIII w., perg., 31 × 21,5 cm, 138+II k.

1. k. 1r-119v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Incipit prologus epistolaris. Reverendo patri et domino W<i>lle- r<m>o Dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis vitam bonam et exitum beatum. – Causa suscepti laboris fuit instans peticio...><...auctoritas prebeat perherennitatem, per omnia benedictus Deus. Amen*. [Wstęp] *Incipit scolastica hystoria. – <I>mp<er>atorie meiestatis et tres in palacio habere mansiones...><...qui omnium princeps est et principium*. [Tekst] *De creacione empyrei celi. – In principio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Ihesus propria scilicet virtute*.

2. k. 119v-138r – Petrus Pictaviensis: *Historia libri Actuum Apostolorum*

Quociens apparuit Dominus discipulis infra XL dies. Anno nonodecimo imperii Tiberii Cesaris adhuc procuratore Iudee Pilato, preside Syrie...><...gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili[!], scilicet in cathacumbis. Hic est finis historiarum.

3. k. 138r – De casibus reservatis episcopo

Incestum facis aut defloras, aut omicida, sacrilegus vel sodomita...><...Fle si solari ieiuna si saccari. Da si dicari sui si vis dominari.

4. k. 138v – Rotterus presbyter: Epistula ad magistrum Ernaldum

<Ma>gistro Ernaldo amico suo Ratterus presbiter domus magne. Salutem. – Novit Deus, Deus, qui novit omnia ... decanus illos, de quibus mencionem vobis facerem ad presens ... transmitterem ... cantor Parisiensis coram decano Parisiensi. In ipsa die, in qua locutus fuit vobiscum, que sunt ac persolvi ... habere...><...recepit in ipsa beate Virginis ecclesia, ut eos Parisim deferrem sine mora. Valet.

5. k. 138v – Nota de praesentatione Rodgeri Renardi ad ecclesiam Cormolensem, inter a. 1206 et 1232

Isti interfuerunt, quando dominus episcopus Baiocensis [Robertus de Ableiges] recepit Rodgerum Renardi presbiterum ad personatum ecclesie de Cormolain ad presentacionem R<icardi> Boistart archidiaconi Baiocensis.

Pr o w e n i e n c j a : kopistą kodeksu był jeden z normandzkich kleryków związanych z Paryżem. Następnie należał być może do Rattera, który zapisał w nim swój list [poz. 4]. W XIII wieku trafił z Francji do Polski i był przechowywany w klasztorze w Miechowie. Następnie należał do cystersów z Mogiły. Ok. połowy XV w. Jakub Parkosz z Żurawicy złożył rękopis w bibliotece UJ.

Bibliografia: *Catalogus manuscriptorum medii aevi...*, t. 2, s. 315–317; W. Wisłocki, *Katalog ...*, s. 144, S. Wielgus, *Obca literatura ...*, s. 106.

5. Kraków, BJ 435 [MSPL 00100]

Łac., I ćw. XV w. (1434), pap., 30 × 21 cm, 341+III k.

1. k. 1r-268r – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Wstęp] *In nomine Ihesu. Amen. – Imperatorie magestatis[!] est in palacio tres habere mansiones...><...qui omnium princeps est et principium. [Tekst] De creacione empirey et quatuor elementorum. – In principio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Ihesus, sed propria virtute.*

k. 205v niezapisana

2. k. 268r-308r – Petrus Pictaviensis: *Historia libri Actuum Apostolorum*

Quociens apparuit Dominus discipulis infra XL dies. Liber Actuum Apostolorum incipitur. – Anno nonodecimo imperii Tiberii Cesaris adhuc procuratore Iudee Pylato, preside Syrie...><...gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili, scilicet in cathacumbis. Finito libro

sit laus et gloria Ihesu Christo. Hic liber scolastica hystoria dicitur, qui scriptus est per Andream <Galcam de Dobschino> finitus feria quinta proxima post dominicam Invocavit [18 II] in Quadragesima sub anno Domini millesimo CCCC XXX IIII. Pro quo fine Domino nostro Ihesu sit laus et gloria, per secula benedicto. Amen.

k. 308v-311v niezapisane

3. k. 312r-317r, 321v-340v – Gesta Romanorum, LV exempla (absque initio)

[k. 330r] ||*vel foramine in domum super radium scilicet lune ascende-
debam et sic evasi. Cui mulier dicit ... Karissimi, fur iste est dyabolus
... ut oves suas rapiat et secum deportat. <E>rant duo fratres, unus
clericus et alter laycus ... [k. 340v] ... Simachus cum regnavit in civita-
te Romana, erat tunc temporis quidam miles ... ad viam trium dierum
ivit tercia die vidit*|| [k. 312r] *vidit nigrum castrum, a longe. Cum illuc
appropinquasset ... [k. 317r] ... Miles quidam erat magnus predo, hic
habeat unum fidelem servum ... iste sit iustus iudex fortis et paciens.
Secundum David etc. Karissimi, iste imperator potest dici ... per suam
passionem et inter nos distabunt. [321v] Sequitur aliud. Fuit quidam
imperator, qui statuit pro lege ... [k. 329r] ... Valerius regnavit Rome
valde potens, qui unicam filiam habuit...><...[k. 329v] vitam eternam
optinebimus, quam nobis prestare dignetur Ihesus Christus in secula
seculorum.*

Liczne zmiany w stosunku do wyd. H. Oesterley, Berlin.

4. k. 317r-321v – Historia VII sapientium, VIII exempla

*Pontianus in civitate Romana regnavit prudens valde, qui pulchram
uxorem habuit...><...sic clarum visum recipies et vitam eternam habebis.
Ad nos perduces etc.*

k. 341r niezapisana; k. 341v próby pióra

P r o w e n i e n c j a: kodeks przekazany uniwersytetowi przez Pawła z Kłobucka (zapisał się na uniwersytet w 1419 r., bakałarz sztuk wyzwolonych w 1423 r., magister tegoż w 1430 r., dziekan Wydziału Sztuk w 1442 r., kanonik kolegiaty św. Floriana na Kleparzu).

B i b l i o g r a f i a : *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevii Latinorum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, t. 2: Nr. 332-444, oprac. S. Włodek, G. Zathey, M. Zwiercan, Wrocław 1982, s. 317-319 (dalej cyt. jako *Catalogus codicum manuscriptorum...*); W. Wisłocki, *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, cz. 1-2, Kraków 1877-1881, s. 144 (dalej cyt. jako: W. Wisłocki, *Katalog ...*); S. Wielgus, *Obca literatura...*, s. 106.

6. Kraków, BJ 436 [MSPL 00101]

Łac., kon. XII – pocz. XIII w., perg., 32,5 × 23,5 cm., 316+IX k.

1. k. 1r-241v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Wstęp] *Incipit scolastica hystoria. Prefacio. – Imperatorie maiestatis est in palacio tres habere mansiones...><...qui omnium princeps est atque principium.* [Tekst] *Hystoria Genesis de creatione empirei celi et quatuor elementorum. – In principio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Christus propria sui virtute.*

Liczne zmiany w stosunku do edycji PL.

2. k. 241v-272v – Petrus Pictaviensis: *Historia libri Actuum Apostolorum*

Incipit explanatio Actuum Apostolorum. – Anno nonodecimo imperii Tiberii Cesaris procuratore adhuc Iudee Pilato, preside Syrie...><...gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili, scilicet in catacumbis.

3. k. 273r-316v – Oynus OCist.: *Magistralia super Lucam, Ioannem, Matthaum et partim super Marcum, excerpta ex Helduino, Herberto et Petro Comestore*

Incipiunt magistralia quedam super quatuor evangelista<s>. [Super Lucam] – *In principio tricesimi anni in die Epiphanie...><...et transit ad perfectionem eorum ad gentes.*

4. k. 316r-v – *Carmina*

5. k. 1r [na marginesie] *Epitaphium Petri Comestoris*

Petrus eram, quem petra tegit dictusque Comestor...><...quod sumus iste fuit erimusque quandoque quod hic est.

6. k. IIIv – *Librorum Bibliae index in codicis parte priore enarrandum, a quo ad foliationem primitivam remittitur*

In isto volumine continentur explanationes seu expositiones sive historie istorum librorum, qui sequuntur: Primo hystoria Genesis folio primo...><...Item explanacio libri Machabeorum folio CLXXXII^o.

P r o w e n i e n c j a : kodeks powstał pod koniec XII w. lub na początku XIII w. w północnej Francji lub w Paryżu. Jest jednym z najstarszych zachowanych odpisów. Nie wiadomo, jak i kiedy trafił do Polski. Znakiem tego, że był w Polsce w średniowieczu, są zapiski mnicha-banity na k. 316r-v.

B i b l i o g r a f i a : *Catalogus codicum manuscriptorum...*, t. 2, s. 319–323; W. Wisłocki, *Katalog...*, s. 144; S. Wielgus, *Obca literatura...*, s. 106.

7. Kraków, BJ 437 [MSPL 00102]

Łac., 1 ćw. XIV w., perg., 31 × 22 cm, 206+III k.

1. k. 2r-179r – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Reverendo patri et domino suo Gwillermo Dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis vitam bonam, exitum beatum. Causa suscepti laboris fuit instans peticio...><... auctoritas prebeat perherennitatem, per omnia benedictus Deus. Amen.* [Wstęp] *Imperatorie maiestatis est in pallacio tres habere mansiones...><...tertium diem ortus sui non excedit.* [Tekst] *Incipit Genesis de creatione empirei. – In principio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Ihesus propria scilicet virtute.*

2. k. 179r-202v – Petrus Pictaviensis: Historia libri Actuum Apostolorum

Incipit historia Actuum Apostolorum. – Anno XVIII° imperii Tyberii Cesaris ad huc procuratore Iudee Pylato, preside Syrie...><...gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili, scilicet in cathacumbis. Explicit liber.

3. k. 202v-203r – Nota de loco ubi Apostoli sint sepulti

Petrus et Paulus Rome sepulti sunt...><...ut ait Clemens in V libro Ypotyposeon, id est Informacionum etc. B.

4. k. 1v – Epitaphium Petri Comestoris

Epitaphium Petri scriptoris Scolastice historie, cuius frater fuit Gracianus. – Petrus eram, quem petra tegit dictusque Comestor...><...Quod sumus ipse fuit, erimus quandoque inscriptum.

k. 203v-206r niezapisane

k. 1r, 206v –Noty

Pro w e n i e n c j a : w XVI wieku kodeks należał do Kolegium Krakowskiego.

Bibliografia: *Catalogus codicum manuscriptorum ...*, t. 2, s. 323–325; W. Wisłocki, *Katalog...*, s. 144–145, S. Wielgus, *Obca literatura...*, s. 106.

8. Kraków, BJ 438 [MSPL 00103]

Łac., 2 ćw. XIV w., pap., 29 × 22 cm, 224+IV k.

1. k. 1r-188r – Petrus Comestor: Historia scholastica

[Prolog] *Incipit epistola, que premittitur sacre scolastice ystorie opere. Wilhelmo. Reverendo patri et domino suo Gwillermo, Dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Tretensis vitam bonam et exitum beatum. – Causa fuit suscepti laboris instans peticio...><...auctoritas prebeat perherennitatem, per omnia Deus benedictus. Amen.* [Wstęp] *Prefacio. – Imperatorie maiestatis est in pallacio tres habere mansiones...><...qui omnium princeps est et principium.* [Tekst] *Genesis. De creacione empyrei celi ex IIII elementis. – In prin-*

cipio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Ihesus, sed propria virtute.

2. k. 188r-220v – Petrus Pictaviensis: *Historia libri Actuum Apostolorum*

Incipit Actus apostolorum. – Anno nonodecimo imperii Tyberii Cesaris adhuc procuratore Iudee Pylato, preside Syrie...><...gladio enim perimebantur nobiles et in loco magis honorabili, scilicet in cathacumbis.

k. 221r-224v niezapisane

3. k. IIv – *Vocabularium Latinum* [fragment]

De empirreo. Empirreum dicitur an en, quod est in...><...Manser autem proprie est de scorto natus, Spurius de concubina, Nochus qui de adultera.

P r o w e n i e n c j a : kodeks powstał w XIV w. na Śląsku, należał do Ludwika I, księcia brzesko-legnickiego zm. w 1398 r., a następnie do Andrzeja z Nysy, który zdobył bakalaureat na uniwersytecie w Pradze w 1377 r. W późniejszym czasie kodeks trafił do Krakowa, należał do profesora Tomasza Strzępińskiego.

Bibliografia: *Catalogus codicum manuscriptorum...*, t. 2, s. 325–327; W. Wisłocki, *Katalog...*, s. 145; J. Zathej, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364–1492*, [w:] Zathej, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1: 1364–1775, Kraków 1966, s. 100.

9. Kraków BJ 2392 [MSPL 00104]

Łac. XV w. (1473–1481), pap., 21 × 15 cm, 661+IV k.

1. k. 1r-19r – Jean de Mandeville: *Peregrinatio ad terram sanctam*

De quo michi Iohanni de Montalma omni tempore fuit in mentis intentione terras diuersas extraneas et regna conspicere et visitare...><... Finis est Peregrinacionis Iohannis Montalmi per dominum Derslaum canonicum de Teutonico in Latinum translate exceptus uero per Mathiam Alberti dictum Palanczky baccalarium in decretis anno anno 1474 in mansionaria.

2. k. 19r-20r – *Miraculum factum in die Annunciacionis*

Vincente Honorio papa amicus ipsius Manfredus cardinalis adeo lubricatus fuit...><...ut hic gratiam et tandem gloriam consequatur.

k. 20v niezapisana

3. k. 21r-222v – Ioannes Bromiardus: *Opus trivium perutilium materialiarum praedicabilium*

Trivium Broverdensis. [Wstęp] *In nomine domini nostri Ihesu Christi in quo vivimus, monemur ...* [Indeks] *Ab infancia pueri sunt bene infor-*

mandi...><...[k. 31v] Et est finis 1474 feria 6 in octava Paschatis. Sequitur initium Trivy Broverdensis ... contextum per venerabilem virum Philipum de Broverde doctorem eximium ordinis predicatorum in Padva. [Tekst] Et facit virtutis splendor evidencius cunctis...><... ab abba pater usque ad Christum ducem transeamus in Christum. Ego inutilis presbiter domini et multarum obnoxious negligenciarum a vigilia Pasche exordium in vigilia Visitacionis Marie finem ex improvisis imposui Mathias de Rzy-schnyk baccalarius in decretis anno 1474.

4. k. 223r-253r – *Variae questiones*

Leonardus de nobilitate. Nobilitas virtus est. Prima minima est et moralis [k. 239v] est finis a.d. 1479 per me Mathiam Alberti de Obyeczono-vo etc...><...Notata domini Dambrowca doctoris 1471.

5. k. 253v-269v – *Bernardus: De Deo*

Bernardi puncta per quendam in X libros comportata. Iste abbas...><... posse falli vel fallere ... et hic et illud qui utrobique periculum. Finis florum Bernardi 1473 per Mathiam Palanczky baccalarium in decretis Gne-zne. [Index] Fragrat Bernardus ... Libro 1o. Deus quomodo docet ... capitulum libri 1. Ubi est deus capitulum II...><...quomodo descendebant.

k. 270 niezapisana

6. k. 271r-276v – *Ioannes Chrysostomus: De paciencia in Job*

Crisostomus de paciencia Job. Consuevit pater beatissime qui sub ce-teris predecessionibus tuis fideles militaverunt ... Magnus ad nos hodierna die...><...vobis abundans. Expliciunt excerpta libri de paciencia Job Crisostomi translate de greco in latinum Lelium impressi in NoreMBERGA 1471.

7. k. 277r-279v – *Sermo de eleccione prelatorum*

Prelatus vices dei[?] gerit...><...ad illicita resolvuntur.

8. k. 280r-298v – *Astesanus ab Asti: Summa conscientiae*

Astansis epistola. Summe Astexani Astansis cuncta puncta. Et primo ponitur astexani epistola ad cardinalem. Reverendo in Christo patri et domino domino Johanni Gayctano[?]...><...custodivi vias dominicas. Translacio a greco in latinum sancti Crisostomi a Georgio Trapesoncio et primum sanctissimo presuli Nicolao pape videlicet transmissa etc. 1473.

9. k. 299r-322r – *Petrus Comestor: Historia scholastica*

Scolastice historie Petri Comestoris et primo prologus epistolaris ... Reverendo patri et domino Imperatorie maiestatis est in palacio tres habere mansiones...><...ascensit Ihesus propria scilicet virtute. Explicit scolastica historia Petri Comestoris anno 1474 in die sancti Vincencii martyris ... Ita et dignitati vero autem atque sacrati.

10. k. 322v-332r – *Albertus Magnus: De corpore Christi*

Magnis Alberti Ratisbonensi episcopi liber de corpore Christi ... Sex essentialia salutis necessaria considerantur...<...sunt dona Christi. Ex impressa magistri Iohannis Zeyner ex opido Vlm liber explicit in tractatum Magni Alberti, devotissimi doctoris episcopi Ratisponensis anno 1474 impressus et anno 1475 per me Matiam dictum tunc Palanczky Gnezne rescriptum a domino Rodaki bacc. in decretis.

11. k. 332v-337r – Malogranati liber

Sequitur malogranati liber III qui vocatur ibidem...<...hic et in ... etc.

k. 337v-338v niezapisane

12. k. 339r-343r – Sermo in festo *Johannis apostoli et ewangeliste Sermo super epistolam. Qui timet deum faciet bona et qui continens est iustitiam[?] apprehendet illam et... <...deus dominus noster ad quam hereditatem etc.*

13. k. 343v-345r – Bulla

Sacrosancta generalis synodus Basiliensis in spiritu sancto legitime congregata...<...noverit incursiturus. Datum Basilie V nonas Julii anno nativitate domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

14. k. 345r-348r – Papales indulgencie

Papales indulgencie pro fidelium defunctorum. In ecclesia...<...velut sarraceni heretici etc.

15. k. 348v-350v – *Pro redempcionem grecorum captivorum Eugenius episcopus servus servorum dei. Ad perpetuam rei memoriam consentiente ad infrascripta...<...repugnat spiritum etc.*

16. k. 351r-383v – Sermones de sanctis

Sermo de sancto Andrea. – Relictis omnibus surgens secutus est Luc. Vo. Videmus enim ... quoad habet a natura sequi...<...suceptum laborem.

17. k. 384r-634v – Ioannes Faventinus: Repertorium

Absolucio dicitur tripliciter scilicet absolucio auctoritativa que soli deo convenit...<...et omne opus ... Et sic est finis repertorii [?] sub anno domini Mo CCCC decimo nono.

Nota na dole k. 384r: *Johannis Faventinus parisiensis repertorium optimum anno 14[19?] fabricatum Parisi.*

18. k. 635r-636v – Notae

19. k. 637r-645r – Henricus de Hassia: De proprietatibus

Hic notantur pulchra scripta de proprietatibus edita pr reverendum magistrum Henricum de Hassia. Pro salute corporis qui vicia fugere cupit cum ad veritatis via fuerit...<...quod habet quantum ei opus est in Chrito Ihesu domino nostro amen. Explicit tractatus De proprietatibus

religiosorum editus per venerabilem magistrum Hainricum de Hassia doctorem sancte pagine finitus a. d. 1419 in vigilia Marie Magdalene.

20. k. 645v-660v – [Różne wypisy i drobne teksty, tablica komputystyczna]

k. 661 niezapisana

Pro w e n i e n c j a : kopistą i pierwszym właścicielem był Maciej „Palanczki” Pałęcki. Następnie rękopis trafił do biblioteki profesora teologii UJ Arnulfa z Mirzyńca.

Bibliografia : W. Wisłocki, *Katalog...*, s. 572–573; F. Bujak, *Studia geograficzno-historyczne*, Kraków 1925, s. 6; J. N. Fijałek, *Studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.*, Kraków 1898, s. 148–149; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV w. i początkach XVI wieku*, Wrocław 1966, s. 119; S. Wielgus, *Obca literatura...*, s. 106; J. Kaliszuk, *Recepcja „Podróży” Johna Mandeville’a w Polsce późnego średniowiecza i u progu czasów nowożytnych*, „Przegląd Historyczny”, 89:1998, nr 3, s. 352–354.

10. Kraków BJ 3457 [MSPL 00105]

Łac. XV w., 29 × 22 cm., 244 k,

1. k. 1r-180v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*, księgi Genesis-Machabeorum.

[Prolog] *Genesis. Incipit prologus epistolaris. – Reverendo patri et domino suo Oragelmo [?] dei gratia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter trecensis vitam bonam et exitum beatum. Causa suscepti laboris...><... per omnia benedictus dominus noster.. [Wstęp] Incipit prefatio In preparacione magestatis...><...cuius fuit tres. [Tekst] Incipit historia scholastica. – Historia annalis est factum...><...princeps est et principium. De creacione empiret [!] et quatuor elementorum. In principio erat verbum et verbum erat principium. In quo et per quod pater creavit mundum...><...et ad prosecutionem historie revertamur de Johanne filio Simonis prosequentes.*

2. k. 180v-184r – Spis rozdziałów ksiąg Genesis-Machabeorum

Incipit prologus epistolaris. Incipit prefatio. Incipit hiistoria scolastica...><... De morte Symeonis. Secundum Machabeorum. Ewangeliorum historie de comendatione Simonis hyrcam.

3. k. 184v-244 – *Historia ewangeliorum*

Ewangeliorum hiistorie de comendacione Simonis hyrcam. Mortuo Symone quia ultimus V filiorum Mathatie [!] a Samone dux et sacerdos fuerat in iudea successit ei filius eius Johannes cognomine hiircanus quem

Josephus inn tribus in tribus comendat...>< ...et in loco magis honorabiliorum sit in cathacumbis.

Pro w e n i e n c j a: na wewnętrznej stronie przedniej okładziny znajduje się nota: *Iste liber pertinet per loco Przeworsko*; na przedniej okładzinie nota na skórze: [L]iber [An]dree[?] pl[ebani?] de los[...] [...] k. 1 i 244 – pieczęć „Josef Tałasiewicz”.

B i b l i o g r a f i a: W. Wiśłocki, *Katalog...*, s. 750.

11. Poznań, Archiwum Archidiecezjalne, MS 50 [MSPL 00106]

Łac., XIII–XIV w., perg., 35 × 23,5 cm, 356 s.

Petrus Comestor: *Historia scolastica*

Brak początku. Zaczyna się w środku księgi Exodus.

Pro w e n i e n c j a: Włochy.

B i b l i o g r a f i a: *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiarum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. I, Kraków 1894, nr. 477; A. Lisiecki, *Katalog rękopisów biblioteki seminaryjnej w Poznaniu aż do wieku XV włącznie*, Poznań 1905 (Odbitka z „Przeglądu Kościelnego”), s. 9; M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1947, s. 273; S. Wielgus, *Obca literatura ...*, s. 106.

12. Toruń, Biblioteka Uniwersytecka, Rps 75/III³³ [MSPL 00107]

Łac. 1388, perg., pap., 28,5 × 21 cm, 218 + I k.

1. k. 1r-86va – Petrus Riga: *Aurora* (Gen. - Act.)

2. k. 112r-151v – Petrus Comestor: *Historia Evangelica*

De conceptione precursoris. – Fuit autem in diebus Herodis regis Iude affluxis annis regni eius unde triginta sacerdos nominis Zacharias de vite Abia...><...ascendit Iesus propria sui virtute. Hanc ultimam processionem post Ihesum representat ecclesia dominicis diebus egrediendo de ecclesia et redeundo ad eam ... sed multiplicatis sollempnitatibus sanctorum sublata est sollempnitas quinte ferie et processio translata est ad dominicam diem etc. etc. Amen.

3. k. 152r-158v – *Lex ewangelica*

Lex ewangelica excellit legem mosaycam et eciam civilem in quatuor: primo quo ad extirpacionem viciorum...><...Duplex est beatitudo rei que est in futuro et spei que est in presenti ... Verba Christi non sunt Domini, sed eciam Dei et ideo possunt plenum [!] ab hominibus explicari,

³³ Za udostępnienie obu opisów z powstającego dopiero *Katalogu rękopisów średniowiecznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu* dziękuję dr Marcie Czyżak.

quod patet, quia a principio doctores scripserunt libros ad explanacionem factorum et verborum Christi et tamen adhuc ad plenum non sunt elucidata etc.

P r o w e n i e n c j a : rękopis należał do Jana Albrechta, dziekana kapituły sambijskiej (zm. po 1411 r.). Następnie w zbiorach bibliotek: katedralnej w Królewcu, Zamkowej Albrechta Hohenzollerna oraz Królewskiej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu (później Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu). W czasie wojny wywieziony i ukryty w Słobitach lub majątku Karwiny, trafił do składnicy zbiorów zabezpieczonych w Pasłęku, a stamtąd przewieziony do Biblioteki UMK w Toruniu.

B i b l i o g r a f i a : *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, oprac. M. Czyżak przy współpracy M. Jakubek-Raczkowskiej i A. Wagnera (w druku).

13. Toruń, Biblioteka Uniwersytecka, Rps 155/IV [MSPL 00108]

Łac., 1 poł. XIV w., perg., 32,5 × 25,5 cm, 258 k.

1. k. 1v – Zapiski kronikarskie

Anno Domini secundo Herodes infantes occidit. Anno Domini XXX° Dominus noster Ihesus Christus a Iohanne bap̄tisatur et cepit predicare...><...Anno Domini CC^o beatus Egidius obdormivit in Domino. Anno Domini CCC^o X^o passa est Lucia tempore Constantini et Maximiani.

2. k. 1v – *Quatuor dignitatetes sacerdotum*

Quatuor sunt dignitates sacerdotum ut patet in hoc vocabulo...><...sit Dominus noster requiescit in corde cuiuslibet sacerdotis.

3. k. 2r – *Turris sapientie*

Fundamentum turris sapientie est humilitas, que est mater virtutum...><...Custodes. Increpatio ad dissolutos ... tutela ad bonos.

4. k. 2v – *Duodecim articuli fidei. Duodecim prophete. XII apostoli*

Deus patet omni potens...><...Venia delictorum. Suscitacio defunctorum. Vita eterna in celis. Huic operam sides te quis sociare supervis ...

5. k. 3r-8v – *Petrus Pictaviensis: Compendium historiae in genealogia Christi*

[Prolog] *Incipit genealogia a primo homine usque ad ortum Christi. – <C>onsiderans sacre historie prolixitatem necnon et difficultatem scolarium quoque circa studium sacre leccionis, maxime illius, qui in historie fundamento versatur...><...sed ab Adam inchoans per patriarchos, iudices, reges, prophetas et sacerdotes eis contemporaneos usque ad Christum, finem ordinem nostrum perduxit. [Tekst] – Adam in agro Damasceno formatus et in paradysum unde quatuor flumina oriuntur ... Cain XV°*

anno natus...><...Paulus et Barnabas in Antiochia a Spiritu Sancto sunt segregati ... Paulus post longam predicacionem Romam veniens, postquam XII annis in libera custodia sub Nerone manserat, XIII° anno Neronis est passus quo et Petrus.

6. k. 9r-212v – Petrus Comestor: *Historia scholastica: Genesis – Historia Evangelica*

[Indeks, 9r] *Hic annotantur libri scolastice historie secundum ordinem. – Genesis...><...Concordantie ewangelistarum. [Prolog, 9v] Incipit prologus in scolasticam historiam. – <R>everendo patri et domino suo Guillemmo Dei gratia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi, presbiter cretensis, vitam bonam et exitum beatum. Causa suscepti laboris fuit instans peticio...><...et auctoritas praebeat per henmitatem, per omnia benedictus Deus. Amen. [Wstęp] Incipit scolastice historie prefatio. <I>mperatorie maiestatis est in palatio tres habere mansiones...><... qui omnium princeps est et principium. [Tekst] Incipit historia scolastica. De creatione empirei celi et quatuor elementorum. Genesis. <I>n principio erat verbum et verbum erat principium...><...ascendit Iesus propria sui virtute. Hanc ultimam processionem post Ihesum representat ecclesia dominicis diebus egrediendo de ecclesia et reduendo ad eam ... sed multiplicatis solempnitatibus sanctorum sublata est solempnitas quinte ferie et processio translata est ad dominicam.*

7. k. 212v-238v – Petrus Pictaviensis: *Historia libri Actuum Apostolorum*

Incipit historia Actuum Apostolorum. Primo de eo, quod Dominus post resurrectionem omnibus discipulis suis apparuit. [213] - <A>nno nono decimo imperii Tyberii cesaris, adhuc procuratore Iudee Pilato, preside Syrie Vitellio, mortuus et Domius et resurrexit...><...et ita Paulus honorabili morte mortuus est, quia gladius est. Gladio enim perimebantur nobiles, et in loco magis honorabili, scilicet in cathacumbis. Explicit liber diversarum historiarum a magistro Petro Manducatore compositus et incipiunt concordantie ewangelistarum.

8. k. 239r-257r – Augustinus Hipponensis: *De consensu Evangelistarum libri IV (abbreviatio)*

Concordantie. <I>nter omnes divinas auctoritates, que sacris litteris continentur, Ewangelium merito excellit. Quod enim lex et prophete futurum pronuntiaverunt, hoc redditum atque completum in Ewangelio demonstratur ... Istis igitur quatuor ewangelistis alius fuit ordo cognoscendi, alius scribendi, quia ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit primum atque ultimum locum duo tenuerunt...><...Meminerit hoc ipsum Ewangelium Iohannis, quanto amplius erigit ad contemplacionem

veritatis, tanto amplius precipue de dulcedine caritatis et qui Christum longe ceteris altius commendat apud eum ipse discipulis pedes lavat.

9. k. 257v – *X Legis mandata, X plage Egypti, X abusiones perfidorum*

Unum crede Deum, ne iures vana per eum, sabbata sanctifices...><... Remque caveto suam.

10. k. 258 r – *Septem opera passionis Christi, septem hore canonice, instrumenta recordacionis*

Christus Pylato traditus, Christus flagellatus...><...Christus in sepulcro. Hic contemplare vir prudens, hic meditare, Christum placare poteris, sic teque beare.

P r o w e n i e n c j a : rękopis powstał na terenie państwa zakonnego (być może w skryptorium w Dzierzgoniu lub Malborku). Na przełomie XIV i XV w. znajdował się prawdopodobnie w bibliotece katedralnej w Królewcu – z tego rękopisu skopiowano tam część tekstów – 5, 7, 8 i fragm. 6 do rękopisu o sygn. 75 (opis wyżej). Następnie kolejno wchodził w skład zbiorów bibliotek: Zamkowej Albrechta Hohenzollerna i Królewskiej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu (później Państwowej i Uniwersyteckiej Biblioteki w Królewcu). W czasie wojny wywieziony i ukryty w Słobitach lub majątku Karwiny, trafił do składnicy zbiorów zabezpieczonych w Pasłęku, a stamtąd przewieziony do Biblioteki UMK w Toruniu.

B i b l i o g r a f i a : R. G. Päslar, *Katalog der Mittelalterlichen deutschsprachigen Handschriften der ehemaligen Staats- und Universitätsbibliothek Königsberg. Nebst Beschreibung der mittelalterlichen deutschsprachigen Fragmente des ehemaligen Staatsarchivs Königsberg*, München 2000, s. 12-14; B. Jähnig, *Katalog der Handschriften der landesherrlichen Bibliothek in Königsberg 1700/1720*, [w:] *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, hrsg. von A. E. Walter, Köln 2004, s. 262; R. G. Päslar, *Die Handschriftensammlungen der Staats- und Universitätsbibliothek, der Stadtbibliothek und des Staatsarchivs Königsberg. Mit einem Exkurs zur mittelalterlichen Bibliotheksgeschichte der Stadt und Anhängen*, [w:] *Königsberger Buch- und Bibliotheksgeschichte*, s. 232; M. Jakubek-Raczkowska, M. Czyżak, *Wokół Biblii Lutra z Brunszwicku. Dekoracje filigranowe grupy kodeksów pruskich z XIV wieku*, [w:] *Studia nad malarstwem gotyckim w Polsce*, red. M. Walczak, W. Walańus, Kraków 2014 (w druku); *Katalog rękopisów średniowiecznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, oprac. M. Czyżak przy współpracy M. Jakubek-Raczkowskiej i A. Wagnera (w druku).

14. Warszawa, BN 8106 III [MSPL 00093]

Łac., 1 poł. XIV w., perg., 31 × 22 cm, 273 k.

Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Incipit prologus epistolaris. – Reuerendo patri ac domino Wilhelmo dei gracia senon[en]si archiepiscopo Petrus seruus Christi presbiter trecensis uitam bonam et exercitum bonum Causa suscepti laboris ... [Wstęp] Scolastice historie prefatio. – Imperatorie maiestatis est in palacio ... mansiones auditorium uel consistorium in quo vita det...>...nobiles et in loco magis honorabili [!]... extra ciuitatem. Explicit scolastica hystoria quam venerabilis dominus Alberus[!] canonicus Warmiensis comparauit. Amen.*

Pro w e n i e n c j a : Albertus, kanonik warmiński. Paweł Heintsch.

B i b l i o g r a f i a : *Inwentarz rękopisow do połowy XVI w. w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszuk, S. Szyller, Warszawa 2012, s. 132.

15. Wrocław, BUWr I F 102 [MSPL 00095]

Łac., XIII w., perg., 35,5 × 25 cm, 233 k.

1. k. 1v-213v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Reuerendo patri et domino suo Gwillelmo bonaque Dei gratia Senonensi archiepiscopo Petrus seuus Christi presbiter ... Aperatoria [?]. [Wstęp] Prefacio. Maiestatis est in palacio tres habere mansiones auditorium uel consistorium in quo iura discernit ... [Tekst] Incipit historia Genesis De creacione empirei celi et quattor elementorum. In principio erat uerbum et uerbum erat principium in quo et per quod pater creauit mundum. Mundus quatuor modis dicitur quandoque empyreum celum mundus dicitur propter sui mundiciam. Quandoque sensilis mundus qui a Grecis pan a Latinis omne dictus est...><...in loco magis honorabili scilicet in cathacumbis. Explicit liber diuersarum historiarum a magistro Petro Manducatore compositus.*

2. k. 213v-228r – *Concordantie ewangelistarum* = Augustinus: *De consensu ewangelistarum*

Inter omnes diuinas auctoritates que sanctis litteris pertinentur ewangelium merito excellit. Quod enim lex et prophete futurum [?] prenunciauerunt hoc redditum atque completum in ewangelio demonstratur...>... et qui Christum longe ceteris altius [?] commendat. Apud eum ipse discipulis pedes uat.

3. k. 228v-233v – Petrus Picta uensis: *Compendium historiae in genealogia Christi*

<C>*onsiderans hystorie sacre prolixitatem nec non et difficultatem scolarium quorum circa studium...><...dies ascensionis et pentecosten*

F. Stegmüller, *Repertorium* nr 6778 (rękopis wymieniony)

Pro w e n i e n c j a : z biblioteki kolegiaty w Głogowie.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften der Staats- und Universitätsbibliothek zu Breslau*, Bd. 1, Lfg. 1–2, Leipzig 1938, s. 103–104 (dalej cyt. jako: *Die Handschriften...*).

16. Wrocław, BUWr I F 103 [MSPL 00096]

Łac., 1 ćw. XIV w., perg., 41 × 29,5 cm, 216 k.

1. k. 1r-207v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

Hystoria scolastica. [Prolog] *Reverendo patri ac domino suo Gwilelmo dei gratia Senonensi episcopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis ...* [Wstęp] *Incipit Hystoria scolastica. – Imperatorie maiestatis est tres in palacio habere mansiones auditorium vel consistorium ...* [Tekst] *De creacione celi empyrei et IIIor elementorum. – In principio erat verbum et verbum erat principium in quo et per quod pater creavit mundum...><...in loco magis honorabili id est in cathacumbis. Quorum consorcium nobis prestere dignetur qui cum patre et spiritu sancto vivit et regnat Deus per secula seculorum amen.*

2. k. 209r-214r – *Linea patrum usque ad Christum = Petrus Pictaviensis: Compendium historiae in genealogia Christi*

Considerans hystorie sacre prolixitatem nec non et difficultatem scolarium quoque circa studium sacre leccionis...><...XIIIo anno Neronis est passus eodem die quo et Petrus.

F. Stegmüller, *Repertorium...*, nr 6778

3. k. 214v – *Siedmioramienny świecznik* – [rysunek]

4. k. 215r – *Tabula de Deo*

Deus: virtus, sciencia. Virtus: fides, spes, karitas, prudentia, iusticia, temperancia, fortitudo. Sciencia: eloquencia, sapiencia. Prudentia: ...><...sapiencia: theorica, pratica, mechanica ... Mechanica: lanificium, armatura, [...], agricultura, venacio, medicina, theatrica.

5. k. 215v – *Tabula de diabolo*

Dyabolus: vicium, ignorancialis sophistica. Vicium: heresis, superbia, cupiditas. Ignorancialis sophistica: perologia, perosophia...><...presbiter bellicosus, mulier armata, miles predicator; vir baiulans colium.

5. k. 216r – *Tabula librorum Bibliae*

Divina scriptura. Vetus testamentum, novum testamentum. Vetus testamentum: primus ordo veteris testamenti – lex, secundus ordo veteris testamenti – prophete, tercius ordo veteris testamenti – agiografia, apocrifa veteris testamenti...><...Novum testamenum: Matheum, epistole canonice, Marcum, Actus Apostolorum, Lucas, Johannes, Apokalypsim, epistole Pauli.

k. 216v niezapisana

P r o w e n i e n c j a : z biblioteki klasztoru premonstratensów z Wrocławia.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften...*, s. 104.

17. Wrocław, BUWr I F 104 [MSPL 00109]

Łac., 1 ćw. XIV w., perg., 31,5 × 23 cm, 298 k.

1. k. 1r-297r – Petrus Comesor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Incipit epistola Petri ad Senonensem archiepiscopum in scolastica hystoria. Reverendo patri et domino suo Wilhelmo ...*[Tekst, k. 1r] *In principio id est in patre erat verbum id est filius erat...><...in loco magis honorabiliorum [!] scilicet in cathacumbis. Quorum consorcium nobis prestare dignetur qui cum patre et filio et spiritu sancto vivit et regnat deus ... secula seculorum amen. Expliciuunt Actus Apostolorum et passio Petri et Pauli cum tota Scolastica hystoria per manus Nycolai de Bohemia quondam filius advocati Pilznensis et cetera.*

k. 297v niezapis.

2* przednia wyklejka i k. 298 – Augustinus: *Confessiones*

P r o w e n i e n c j a : z klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften...*, s. 104–105.

18. Wrocław, BUWr I F 105 [MSPL 00110]

Łac., 2 ćw. XIV w., perg., 34 × 26 cm, 218 k.

k. 1r-218v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

Incipit prologus in Scolasticam hystoriam. Amice accomoda mihi tres panes quoniam amicus meus venit de via ad me et non habeo quod ponam ante illum. Tria quoque panum genera in scriptura sacra reperturi...><... et sic ponit terminum sui libri. [Prolog] *Incipit epistole que ... Scolastice hystorie. Reverendo patri et domino suo Gvillielmo Dei gracia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis ...* [Wstęp] *Prefacio. Imperatorie maiestatis est in palacio tres habere mansiones ...* [Tekst] *De creacione emprei celi et IIIlor elementis. In principio erat verbum et verbum erat principium...><...et in loco magis honorabiliori [!] id est in cathacumbis.*

P r o w e n i e n c j a : z biblioteki kapituły w Otmuchowie.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften...*, s. 105.

19. Wrocław, BUWr I F 106 [MSPL 00111]

Łac., 1 ćw. XIV w., perg., 25,5 × 18 cm, 181 k.

1. k. 1r-181v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *R <everendo>*[dalej tekst uszkodzony] ... *non <...> Petrus servus Ch<risti> ...censis vitam bonam et exitum beatum ...* [Wstęp] *Incipit Scolastica hystoria. Imperatorie majestatis esset in palacio III habere mansiones. Auditorium vel consistorium ... Effemera se<...> vat per diem Averme [?] dicum quod <...> moritur qua nascatur ...* [Tekst] *De creacione celi empyrei. In principio erat verbum et verbum et verbum erat principium...><...in loco magis honorabiliori [!] id est in cathacumbis. Quorum consorcium nobis prestare dignetur Amen. Expliciunt Actus Apostolorum et passio Petri et Pauli apostolorum cum tota Hystoria scholastica atque ewangelica per manus Iohannis Groebenickeri de Lobeschicz*

k. 181v – Versus memoriale super Bibliam

Genesis ex le numerus deutronomiusque...><...una Js ped [?] due Ja tr. inde apoc.

P r o w e n i e n c j a : Johannes Groebenicker (Leobschütz). Biblioteka kolegiaty w Głogowie.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften...*, s. 105.

20. Wrocław, BUWr I F 107 [MSPL 00112]

Łac., 1 ćw. XV w., 31 × 22 cm, 259 k.

Scholastica historia seu potius dicenda Historia sacra Veteris et Novi Testamenti

1. k. 1r-253v – Petrus Comestor: *Historia scholastica*

[Prolog] *Reverendo patri et domino suo Wilhelmo Dei gratia Senonensi archiepiscopo Petrus servus Christi presbiter Trecensis ...* [Wstęp] *Incipit Scolastica historia. – Imperatorie magestatis est in palacio habere mansiones ...* [Tekst] *De creacione empirei celi quatuor elementorum. – In principio erat verbum et verbum erat principium. In quo et per quod pater creavit mundum...><...in loco magis honorabiliori [!] sive in cathacumbis. Finis. Explicit liber Hystoriarum*

2. k. 254r-258r – Spis rozdziałów *Historia scholastica*

k. 259 niezapisana

3* – Alexander de Villa Dei: *Doctrinale* (fragm.)

P r o w e n i e n c j a : Johannes Neuwelder (1515 r.). Z klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu. Na k. 1r stara sygnatura ołówkowa 120.

B i b l i o g r a f i a : *Die Handschriften...*, s. 105.

21. Cambridge, Corpus Christi College, Ms. 520

Łac., niem., XIV–XV w., pap. 29 × 22 cm, 180 k.

1. k. 1r-22v – Henricus Wirzeburgensis: De statu curiae Romanae
Incipit summa fratris Hinrici de Wirzeburg de ordine minorum. De electione. Questio si omnes velint...><...audire et non officiare.

2.k. 23r-32v – Sermones

3. k. 33r-114v – Petrus Riga: Aurora

In hoc libro continentur quinque libri Moysi etc. ... [Prolog] Frequens sodalium ... [Tekst] Prima facta die...><...Ense sacrat Paulum. Pax lux urbs dux cruce Petrum. Explicit Actus Apostolorum finis est liber Aurore magistri Petri Chorebula. Occidit Aurora liber iste Petri Corebula ut rosa flos florum est liber iste librorum.

4. k. 115r-176r – Petrus Comestor: Historia scholastica (fragm.: Historia evangelica i Actus Apostolorum)

De concepcione precursoris. Fuit autem in diebus Herodis Jude affluxis annis regni eius undetriginta...><...in cathacumbis. Finis

5. k. 176r-179r – Nota de Apostolis

Petrus et Paulus Rome sepulti sunt...><...orantibus esse conciuēs

k. 179-180 niezapisane

P r o w e n i e n c j a : Laurentius Rothemunt alias Schelen. Kanonicy regularni św. Augustyna w Elblągu. Mary Pernham. Corpus Christi College, Cambridge (po 1600 r.).

B i b l i o g r a f i a : S. Kot, *Anglo-polonica, angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią*, „Nauka Polska”, 20 (1935), s. 55 (o rękopisach z Elbląga w Corpus Christi College); opis rękopisu w bazie Parker Library on the Web³⁴.

Ignacy Polkowski w sporządzonym przez siebie *Katalogu rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej*³⁵ opisał jeszcze jeden odpis *Historia scholastica* – pod numerem 262. Ten pergaminowy kodeks z XIV w. ma 259 nieliczbowanych kart, oprawiony jest w barwiony na niebiesko pergamin. Taką identyfikację tekstu zakwestionowała Zofia Kozłowska-Budkowa³⁶,

³⁴ Por. <https://parker.stanford.edu/parker/actions/manuscript_description_long_display.do?ms_no=520>.

³⁵ I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej*, Kraków 1884, s. 154–155.

³⁶ Z. Kozłowska-Budkowa, *Księgozbiór polskiego uczonego z XII/XII w.*, „Studia Źródłoznawcze” 1:1957, s. 116. S. Wielgus w swoim repertorium (*Obca literatura biblijna*, s. 106) nie odnosi się do tej informacji i zalicza ten rękopis do egzemplarzy *Historii scholastycznej*. Autorka niniejszej pracy nie dotarła jeszcze do tego kodeksu i nie zbadała tej kwestii. Na podstawie incipitu podanego przez I. Polkowskiego można sądzić, że rację ma Z. Kozłowska-Budkowa, gdyż pod przytoczonym przez Polkowskiego incipitem: „Fecit Deus duo luminaria...” odnotowany jest komentarz Piotra Comestora do Ewangelii Mateusza w: F. Stegmüller, *Repertorium...* (nr 6575).

która stwierdziła, że rękopis zawiera nie omawiane tu dzieło, ale komentarze Piotra Comestora do Ewangelii³⁷.

Streszczenie

Średniowieczne rękopisy *Historia scholastica* Piotra Comestora w zbiorach polskich

Historia scholastica, jak wykazały badania Agnety Sylwan, była jednym z najpopularniejszych tekstów przepisywanych w średniowieczu. Autorem tego poczytnego dzieła był Piotr dziś powszechnie znany jako Comestor lub Manducator (ok. 1100 – 12 X 1179). Początkowo kształcił się pod kierunkiem Jana z Tours, ucznia Anzelma z Laon. Około 1150 r. podążył do Paryża, by zostać uczniem Piotra Lombarda. Po kilku latach sam już był wyróżniającym się mistrzem. W latach 1164–1168 dzierżył jedną z katedr teologii, a w latach 1168–1178 był kanclerzem szkoły katedralnej Notre Dame. Około 1170 r. ukończył swoje największe dzieło, które było wynikiem wieloletnich studiów i doświadczeń w pracy ze studentami. *Historia scholastica* jest komentarzem do Biblii objaśniającym jej sens literalny. Już Comestor używał go jako podręcznika teologii dla swoich studentów. Wkrótce inni mistrzowie teologii poszli jego śladem i *Historia* zaczęła być jedną z podstaw nauki teologii na średniowiecznych uniwersytetach. Służyła także duchowieństwu jako pomoc w interpretacji Biblii i dlatego wiele jej odpisów przechowało się przez następne wieki w zbiorach bibliotek klasztornych. Nie inaczej było w Polsce: zachowało się 21 egzemplarzy, które w okresie średniowiecza funkcjonowały na naszych ziemiach. Tak jak i w innych krajach odpisy powstawały zarówno w środowisku uniwersyteckim, jak i na potrzeby kleru. Najstarszy odpis, jeszcze z XII wieku powstał prawdopodobnie w Paryżu, kolejne egzemplarze trafiały do Polski z innych miast Francji, Włoch oraz Czech, stając się podstawą rodzimych kopii.

Słowa kluczowe: Piotr Comestor – *Historia scholastica* – rękopisy średniowieczne – komentarze biblijne – nauczanie teologii w średniowieczu.

³⁷ Komentarze do tej pory nie doczekały się edycji. Odnotowane są w F. Stegmüller, *Repertorium...* pod numerami 6575–6578.

Summary

Medieval manuscripts of the *Historia scholastica* by Peter Comestor in Polish libraries

The *Historia scholastica*, as demonstrated by the research of Agneta Sylwan, ranks among the most popular texts of the Middle Ages. It was written by the French scholar and ecclesiastic Peter, known as Comestor or Manducator (ca. 1100 – 12 October 1179). Comestor was educated by John of Tours, disciple of the famous Anselm of Laon. Around 1150, he travelled to Paris, to further his education under the direction of Peter Lombard. Several years later, Comestor himself was already a renowned teacher. During the period 1164–1168, he held one of the chairs in theology, later to become chancellor of the cathedral school of Notre Dame (1168–1178). Circa 1170, he completed his opus magnum, the result of many years of studies and classroom experience. The *Historia scholastica* is a Biblical commentary, focusing on the literal sense. Already Comestor himself used it as a textbook in his teaching. Promptly, other masters followed in his footsteps. With time, the work established itself as one of the chief sources in teaching of theology at medieval universities. It was also used by the clergy as a guide in Biblical interpretation, hence its numerically significant presence in monastic libraries. In Poland, just like in other countries of the medieval Latin world, *Historia scholastica* was copied both at the university and for the use of the clergy. The oldest extant copy is dated to the 12th century and was most probably executed in Paris. Further copies came from other French cities, from Italy, and from Bohemia, in Poland becoming exemplars for yet other copies.

Keywords: Peter Comestor; *Historia scholastica* – medieval manuscripts – biblical commentaries – teaching of theology in the Middle Ages.